

De nacht van de begijnen

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van  
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via  
[www.amboanthos.nl/nieuwsbrief](http://www.amboanthos.nl/nieuwsbrief).

Aline Kiner

# De nacht van de begijnen

Vertaald uit het Frans  
door Noor Koch

Ambo|Anthos  
Amsterdam



Deze uitgave kwam tot stand met steun  
van het Centre National du Livre.

ISBN 978 90 263 4412 1

© 2017 by Éditions Liana Levi

This book is published by arrangement with  
Literary Agency Wandel Cruse, Paris

© 2018 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,  
Amsterdam en Noor Koch

Oorspronkelijke titel *La nuit des béguines*

Oorspronkelijke uitgever Liana Levi

Omslagontwerp © Marry van Baar

Omslagillustratie © Prunus persica/Natural History  
Museum, Londen, UK/Bridgeman Images

Foto auteur © Phillippe Matsas Leemage

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor mijn vader, die er altijd is  
Voor Thomas



Op de hoek van de rue Charlemagne en de rue des Jardins-Saint-Paul in de Parijse wijk de Marais staat een afgebrokkelde toren. Hij vormt het begin van een meer dan tachtig meter lange muur, onderbroken door een tweede toren. Het is het restant van een wal die aan het einde van de twaalfde eeuw door koning Filips Augustus is gebouwd ter verdediging van de stad. Een herinnering aan de middeleeuwse oorlogen. Op de fundamenten staat tegenwoordig het Lycée Charlemagne. Aan de zuidkant komt de muur uit op de rue de l'Ave Maria, vernoemd naar het klooster dat hier was voor de school er werd gevestigd. In de veertiende eeuw had de straat echter een andere naam en heette ze de rue des Béguines, de Begijnenstraat.

Want op deze vierhoek, nu omgeven door grijs geplaveide straatjes waar het ruoer van de stad gedempt klinkt en enkel het kwinkeleren van vogels, de kreten van voetballende kinderen en de uitbundige schaterlach van tienerjongens én -meisjes te horen zijn, was vroeger, ook al weten velen dit niet, een instituut gevestigd dat in Frankrijk enig was in zijn soort: het groot begijnenconvent van Parijs. Gesticht door Lodewijk IX. Lodewijk de Heilige.

Op deze plek en in de omliggende wijken hebben bijna een eeuw lang bijzondere vrouwen gewoond. Ongrijpbare, moeilijk te plaatsen vrouwen die weigerden te huwen of in te treden in het klooster. Ze wijdden zich aan het gebed, werkten, studeerden, bewogen zich vrijelijk door de stad, reisden en ontvingen vrienden, en beschikten zelf over hun bezittingen, die ze konden nalaten aan hun zusters. Onafhankelijk en vrij. Een vrijheid genietend die vrouwen tot dan toe niet hadden gekend en pas eeuwen later zouden herkrijgen. Niet al deze vrouwen waren zich

hiervan bewust. Sommige hebben echter gestreden om haar te behouden.

Jarenlang heb ik door de straten van de Marais gedwaald, op zoek naar hun sporen. Elke dag weer kwam ik ze tegen: luchtige, krachtige schimmen. Ik heb hun lach en hun gezang gehoord, hun voetstappen op het plaveisel; op mijn huid heb ik de zon gevoeld die ook hen warmde, en net als zij heb ik de geur van de nabije rivier geroken. Dromend en bevend zijn we samen opgetrokken, zij aan zij. Als door de tijd gescheiden gezellinnen, maar verbonden door dezelfde verlangens, angsten en opstandigheid.



## 1 juni 1310

Als het niet zo stil was geweest, had men kunnen denken dat het een feestdag was.

Op de place de Grève is op de maandag voor Hemelvaart een grote menigte samengestroomd. Alle inwoners van de stad. De kooplui en de klerken, de burgers en de ambachtslieden, de studenten en de geestelijken, de daklozen en de soldatenhoeren, de dagloners en de scharrelaars, de sjouwers die hun spierkracht verhuren in de haven. De warmte van die opeengepakte lijven, hun geur. Hun smerige huid, hun slechte adem, vermengd met de stank afkomstig van de leerlooiersstraat en de modderige geur van de rivier. Voor de vensters van de fraaie huizen om het plein staan dames en edellieden, gehuld in kleurige kledij.

Het geschreeuw en geroep en het luide gezang van de binnenschippers en dokwerkers zijn verstomd in een lange, zich terugtrekkende golf. Alleen het bonken van hout tegen steen – de schepen die met hun boeg tegen de kade stoten – en het zachte klotsen van het snel vlietende water klinken boven het geroezemoes van het volk uit.

Alle ogen zijn gericht op het midden van het plein, op een brandstapel, die veel weg heeft van de houtstapels die op dezelfde plek voor het carnavals- en het Sint-Jansfeest worden opgericht. Maar nu zijn er geen dansende maskers, geen jonge gezellen die

over de vlammen heen springen; nu klimt een vrouw met zwart haar en gekleed in een lang hemd dat tegen haar lichaam plakt, barrevoets over de takkenbossen de brandstapel op.

Ze is zeer lang en frêle, met een knobbelige hals, die uitsteekt boven het kleed dat haar is aangetrokken. Maar met een rechte rug. En taai. Onaangetast door de vele maanden gevangenschap, de talloze verhoren en het zwijgen waarin ze zich bleef hullen. Dat werd als hovaardigheid gezien. Maar ze had simpelweg niets te vertellen. Niets wat zij zouden kunnen begrijpen.

Iets verderop is een tweede brandstapel opgericht. Aan de staak is een man vastgebonden, doodsbang en niet meer in staat op zijn benen te staan. Een Jood die veroordeeld is omdat hij afbeeldingen van de Heilige Maagd Maria heeft bespuwd.

Maar iedereen kijkt naar haar.

Humbert staat er een paar meter vandaan; met zijn grote, brede postuur torent hij boven het gepeupel uit. Hij wil nog dichterbij komen. Zo dichtbij dat hij de halfgeloken ogen van de ter dood veroordeelde vrouw kan zien en haar knieën, die zich aftekenen onder het doodskleed dat ze draagt. Met zijn schouders duwt hij de zwaarlijvige vrouw opzij die tegen hem aan staat gedrukt en baant zich een weg door de massa die door een onbewuste beweging naar het midden van het plein wordt gestuwd.

Dan ziet hij ineens dat rechts van hem een ander zich ook een weg naar voren baant. Een kleine gestalte, gehuld in een grijze schoudermantel, wurmt zich tussen de toeschouwers door.

Nu staan ze beiden dicht bij de brandstapel.

Met een fakkel in zijn hand staat de beul te wachten. Vlak naast hem een dominicaan in een witte pij en zwarte mantel. Guillaume de Paris, de inquisiteur. Naast hem nog een man, met een zwaard en pluimen op zijn baret. De provoost. Hij loopt naar voren en legt op het stro aan de voeten van de vrouw een boek neer. Ze knikt lichtjes en heel even zet ze grote ogen op alsof ze verbaasd is. Pre-

cies op dat moment steekt vanaf de rivier een briesje op. De gestalte die rechts van Humbert mensen opzijduwt, stevent resoluut op de brandstapel af en trekt de kap van de schoudermantel naar beneden.

Een grote bos rood haar, verward door de wind, waaiert uit op haar donkere kleding.

De ter dood veroordeelde vrouw draait haar hoofd opzij. Lijkt naar het jonge meisje te kijken dat zojuist haar kap heeft afgedaan, lijkt haar te herkennen.

Verbluft staart ook Humbert haar aan. Hij had nooit gedacht haar hier aan te treffen, zeker niet in die kledij.

De beul doet een pas naar de brandstapel. Humbert laat zijn hoofd zakken, wendt zich af. Volgt met zijn blik het meisje met het rode haar dat nu haar kap weer op heeft gedaan en door een jonge vrouw, in dezelfde kledij, bij de hand wordt genomen en ruw wordt meegetrokken. Dan rolt hij even met zijn schouders en gaat weer naar de kade.

Zo dadelijk zal de stank van hout en door vlammen verteerde mensenlichamen sterker zijn dan alle andere geuren. En de kreten van de menigte, opgewonden en vol mededogen, zullen het gekrijs van de man op de brandstapel overstemmen. Wellicht ook dat van de vrouw die levend wordt verbrand. Want niemand kan van haar verlangen dat ze tot aan haar einde stil blijft.



# 1

## Januari – juni 1310

‘Er zijn onder ons vrouwen van wie men niet weet hoe ze moeten worden genoemd, leken of kloosterlingen, want ze leven noch in, noch buiten de wereld.’

*Collectio de Scandalis Ecclesiae*

Gilbert de Tournay (ca. 1200-1284)



# 1

Leonor, haar grootmoeder, had het voorspeld. Kijkend naar de krotten in de omliggende dorpen die kwamen leeg te staan, naar de jongeren met een gescheurde broek en een lege maag, die hun familie en parochie verlieten om naar de stad te trekken, had ze tegen Ysabel gezegd: 'Ooit komt de dag dat de aanblik van onze wereld zo zal zijn veranderd dat mensen van mijn leeftijd haar niet meer zullen herkennen. Ik zal binnenkort overlijden, maar jij, houd je ogen goed open!'

Die ochtend in januari 1310 is Ysabel opgestaan toen het eerste getemperde daglicht door haar slaapkamerraam naar binnen viel. Ze heeft zich warm aangekleed en is net als alle andere dagen naar haar tuin gegaan. Nu zit ze, omgeven door gevlochten hazelaartakken, op haar hurken bij een perk; haar hand rust op de grond. Ze denkt aan het nieuwe decennium dat begint en vraagt zich af wat haar grootmoeder ervan zou hebben gedacht, haar grootmoeder, wier botten allang verdroogd zijn in de aarde, op de plek waar ze begraven wilde worden.

Is de wereld veranderd? Ze weet het niet. Ze heeft drie koningen meegemaakt. Lodewijk IX was al gestorven ruim voordat haar tweede echtgenoot overleed en zij besloot in te treden in het bijgijnenconvent. Zijn opvolger Filips de Stoute is inmiddels ook heengegaan. Onder het nieuwe roosvenster van de kathedraal van

Reims heeft de aartsbisschop op 6 januari 1286 het hoofd, de borst en de rug van een uitzonderlijk knappe jongeling gezalfd met het heilig oliesel. Sindsdien heerst Filips de Schone over het koninkrijk. Een ridder en jager die tijdens de moeilijkste of plechtigste momenten, zelfs tijdens de geboorte van zijn zoon Charles, in de bossen van Orléans, Halatte, le Vaudreuil, Montargis of Compiègne op wild blijft jagen en achter zijn roedel aan galoppeert. Eigenzinnig en bekwaam. Opgegroeid met de cultus rond zijn grootvader, een aanbeden figuur, die op instigatie van zijn kleinzoon na een lange canonisatieprocedure heilig is verklaard: Lodewijk de Heilige.

Met zo'n vorst en zo'n schutspatroon als zijn voorvader lijkt het koninkrijk machtiger dan ooit. Bruisend van energie. In de steden verrijzen torenspitsen en puntgevels, de ene na de andere. De rivieren en zeeën worden bevaren door zwaarbeladen schepen, hun ruim vol met wijn, zout en lakense stoffen. Al decennialang is het Franse rijk oorlog, epidemieën en hongersnood bespaard gebleven. Wat kan er gebeuren?

En toch.

Na 1300, het door de paus uitgeroepen heilig jaar, een periode van vergeving waarin iedereen volle aflaten werd beloofd, begonnen sommige mensen met een scherpere blik dan anderen te kijken naar de hemel te ontwaren.

Langzaam maar zeker werden de winters kouder. In 1303 was de vorst zo streng dat de aarde ondoordringbaar werd. Tijdens de zomer van 1305 verdorden de oogsten door de droogte. In 1308 liet een sneeuwstorm, verhevigd door grote hagelstenen, op de eerste zaterdag na Hemelvaart in Parijs en omstreken een spoor van vernieling achter. De korenaren gingen samen met het graan verloren, de wijnstokken samen met de druiven. En op de dertigste dag van oktober 1309 woei het een uur lang zo hard dat de kracht van de storm de grote stenen bogen aan de oostzijde van de kerk van Saint-Denis deed wankelden. In datzelfde jaar begon de zon



op de laatste dag van januari om precies één uur vierentwintig in de middag op de twintigste graad van de Waterman samen te vallen met de maan, waarna hij volledig verdween. De verduistering hield meer dan twee uur aan. Ysabel heeft de hemel boven haar tuin rood en saffraangeel zien kleuren...

Wat moet ze hieruit afleiden? De oude vrouw slaakt een zucht. De aarde onder haar vingers kraakt, is verhard door de vorst. Ze schraapt de koude korst eraf, pakt een kluit en kneedt die net zo lang tot de klomp uit elkaar valt en de geur van humus afstaat. Nu ze de kluit heeft vermorzeld, stijgt er de goede geur uit op van de mest die ze voor de eerste vorst heeft verspreid – koeienvlaaien, geleverd door een boer uit het moerasland, vermengd met stro, die samen zijn verrot. Zolang het maar lente wordt, zal de oogst rijk zijn. De veranderingen lijken zeer weinig invloed te hebben op de kleine wereld waarin zij verkozen heeft te leven.

Ze snuift nog even de pregnante mestgeur op. Dan zet ze haar handen op haar bovenbenen en komt overeind; ze voelt de stijfheid van haar botten.

De tuin is voor de zuidgevel van de kapel aangelegd. Op haar gemak loopt ze om het massieve gebouw met steunberen van lichte kalksteen heen – ze heeft nog ruim de tijd voor de ochtendmis begint – en gaat naar de binnenplaats, die wordt omsloten door de woningen van haar gezellinnen. Door de kieren van de half openstaande luiken is het gerinkel van potten en kommen te horen en tekenen zich in het schijnsel van olielampen en kaarsen bewegende gestalten af.

Het is hier zo rustig... Ze is nooit vergeten hoe verbaasd ze was toen ze voor het eerst de poort openduwde. De reis vanuit de Bourgogne, haar geboortestreek, had tien dagen geduurd. Ze was doodmoe geweest van het hotsen en botsen van de koets en de overnachtingen in slechte herbergen, en Parijs had haar overweldigd. De enige stad die ze destijds kende was Autun, waar een familielid van haar woonde. Parijs had haar een monster geleden. Een reus,

gehuld in een schitterend gewaad, vrolijk, levendig en sterk, maar met een verpletterende tred en een stinkende adem. De mensenmassa's in de smalle straten, nog somberder door de vele, aan de bovenverdiepingen uitgebouwde erkers en galerijen, het geroep van uitbaters achter hun toonbank, het geschreeuw van wafel- en oublieventers, de kramen van schoenlappers, mutsenmakers, uitdragers en vleesbraders waar de stoepen mee vol stonden, de balen op karren, de balen op de rug van mannen, de beesten die mensen verdrongen – paarden, varkens, zwervhonden – de modder, het vuil, het afval, de afschuwelijke stank van nachtspiegels die zowat op de voeten van de voorbijgangers werden geleeëgd. Toen ze met een nog duizelend hoofd de poort achter zich had dichtgedaan, dacht ze te worden ondergedompeld in stilstaand water, zo rustig was het er binnen de muren.

Het convent is een oase in de stad, een goed verdedigde enclave, die aan de oostzijde wordt beschermd door de stadswal, aan de noordzijde door de hoge huizen van de rue des Poulies-Saint-Paul en aan de westzijde door de aaneengeschakelde panden in de rue du Fauconnier, waar zich de ingang van het convent bevindt. De zuidkant wordt van de rivier en het scheepsverkeer afgeschermd door de indrukwekkende Tour Barbeau, vanwaar de Seine tot aan Château de la Tournelle op de andere oever 's nachts met zware kettingen wordt versperd ter verdediging van Parijs. Een bolwerk, zonder de mannenstemmen van de kazernes. Een citadel voor vrouwen, geen gevangenis.

Ze had gefladderd gehoord – een meesje dat neerstreek op het puntdak van een huis – en uit een raam de lach van een meisje... Ze weet nog dat ze haar hand opstak naar het lichte stukje hemel.

Nu staat ze midden in het hof te rillen. Zelfs in de luwte van de muren is het ijskoud; de wind strijkt langs de stenen, die glanzende van de vorst. Gewekt uit haar mijmeringen trekt ze haar wollen mantel strak om zich heen en bedenkt net dat ze zich maar eens moet klaarmaken voor de ochtendmis als ze op straat een roep hoort.

‘Melk, lekkere melk!’

De eerste roep van de ochtend. Hierna zullen de wijnventer, de waterdrager, de groenteleerder en de tuinbonenverkoopster zich laten horen. Het gezang van de stad.

Na een korte aarzeling loopt Ysabel naar de poort. Een kommetje romige melk, vers uit de koeienuier... Het roept haar nostalgisch naar het platteland weer op, die ze daarnet ervoer toen ze haar tuin verliet.

De portierster is in haar woninkje vlak bij de ingang. De oude begijn klopt bij haar aan. Guillaumette doet open; haar lijf wiegt boven dikke heupen heen en weer.

‘Ik ga wat melk kopen. Wil jij ook?’

Lachend steekt Guillaumette de sleutel in het slot. De poort geeft niet mee, de portierster moet haar schouder gebruiken om hem open te krijgen en duwt daarbij iemand omver die aan de andere kant tegen de deurlijst zit. Een mager jongetje, gekleed in een vuile pelerine – waarschijnlijk een bedelaartje dat hoopt op wat liefdadigheid van de goede vrouwen van het begijnenconvent.

Guillaumette wil hem wegsturen, maar Ysabel houdt haar tegen.

Onder de spitse kin die het kind op zijn borst drukt, piept een haarlok uit. Lang en rood.

Ysabel buigt zich en steekt een hand uit naar het ineengedoken schepsel.

‘Kom meisje, je zult het wel ijskoud hebben.’

## 2

De weduwnaar is alleen gekomen en is neergeknield op de eerste rij. De meisjes tegenover hem schuifelen naar elkaar toe en nemen hun plaats in, hun blik gericht op de koormeesteres. Hakken tikken op de stenen vloer, stugge stoffen ritselen. Kelen worden geschraapt. Stilte. Eén enkele stem klinkt trillend op.

*‘O, strijders van de bloem, ontloken aan een tak zonder doornen, gij zijt de stem der wereld...’*

Ade sluit haar ogen. Een ijzige wind blaast onder haar rokken; ondanks haar wollen kousen gaan de haartjes op haar benen overeind staan en verstijven haar voeten. Met gespannen spieren en een beklemd gevoel van vermoeidheid in haar hoofd, probeert ze het lied te volgen, op te gaan in de cadans van de langgerekte, smartelijke klankbuigingen. Maar de inhoud van de brief die ze gisteren heeft ontvangen, weerkaatst nog in haar hoofd.

Haar ogen zijn gesloten, maar ze voelt de aanwezigheid van de man voor haar, ze voelt zijn gestalte, gekleed in een zware, met bont gevoerde mantel. Ze kent hem. Het is de vrijgevigste donateur van het begijnenconvent, een schepen van de stad, wiens jonge vrouw vorige week in het kraambed is gestorven. Hij heeft gevraagd of het koor na de mis kon blijven om ter nagedachtenis aan haar de antifonen te zingen waar ze zo van hield. Iedereen was ontroerd. Zij zou ook ontroerd moeten zijn. Maar de nabijheid van